

Gaetano Dato, Vergarola, 18 agosto 1946. Gli enigmi di una strage tra conflitto mondiale e Guerra Fredda, Gorizia: LEG Edizioni, 2014., 257 str.

Gaetano Dato mladi je talijanski povjesničar koji se bavi suvremenom poviješću. Njegov interes pobuđuju politički događaji na sjevernom Jadranu, mjesta sjećanja, utjecaj politike i religije na povijest te njihov odnos; ima za sobom nekolicinu objavljenih radova u obliku članaka, a ovo je njegova prva monografija rađena na zahtjev Zajednice istrovenetske kulture „Istra“ (*Circolo di cultura istro-veneta “Istria”*), uz financijsku podršku talijanskoga ministarstva kulture (*Ministero dei beni culturali*) i Autonomne regije Furlanija i Julijska krajina (*Regione Autonoma Friuli – Venezia Giulia*).

Djelo *Vergarola, 18 agosto 1946. Gli enigmi di una strage tra conflitto mondiale e Guerra Fredda* iznosi činjenice vezane za eksploziju na kupalištu Vargarola u Puli 18. kolovoza 1946., za vrijeme savezničke vojne uprave, kada je poginulo preko šezdeset osoba. Podnaslov sugerira autorovu hipotezu da je događaj bio povezan s europskom i svjetskom poslijeratnom politikom, čime pokušava staviti događaj u povijesni kontekst – kako svjetski tako i europski – te tako prikazati da je mogao predstavljati jednu od poslijeratnih kriza koje su prethodile hladnoratovskom razdoblju.

Knjigu otvara „Prefazione“ („Predgovor“, 9-12) Roberta Spazzalija, nakon čega slijede „Note del Circolo Istria“ („Zabilježbe Zajednice Istra“) koje prenose govor njezina predsjednika Livija Doriga održan prilikom otkrivanja spomenika vargarolskim žrtvama kraj pulske katedrale 1996. (13-17). Autor zatim donosi popis poginulih osoba, „Le persone uccise dalle bombe di Vergarola“ („Osobe ubijene vargarolskim bombama“, 19-20). Slijedi „Introduzione“ („Uvod“, 21-31), kojim prikazuje povijesne događaje koji su uslijedili po završetku Drugoga svjetskog rata u Istri. Uvodna poglavlja zaključuju „Ringraziamenti“ („Zahvale“, 33-34). Monografija je podijeljena u osam poglavlja: „Le bombe, le spolette e l'uomo dal completo grigio. Il bottino di guerra“ („Bombe, osigurači i čovjek u sivom odijelu. Ratni plijen“, 35-57), „Stampa, indennizzi e *legal liability*“ („Tisak, odšteta i pravna odgovornost“, 59-84), „Sull'orlo della Terza Guerra Mondiale?“ („Na rubu Trećega svjetskog rata?“, 85-114); „Una città assediata dagli esplosivi. La pista dell'incidente e quella jugoslava“ („Grad pod opsadom eksploziva. Trag incidenta i onaj jugoslavenski“, 115-138), „Kovacich, sabotaggi e guerre di spie. Amici e nemici lungo il fronte da Mosca a Madrid“ („Kovacich, sabotaže i

špijunski ratovi. Prijatelji i neprijatelji duž bojišta od Moskve do Madrida“, 139-166), „Peccati capitali e statistiche del crimine. Una mistica di Bergamo e gli inetti funzionari“ („Smrtni grijesi i statistike zločina. Mističarka iz Bergama i nesposobni dužnosnici“, 167-191), „Avanti Savoia!“ („Naprijed, Savoja!“, 193-215) i „Vinti che scommettono in una rivincita“ („Pobijedeni koji se uzdaju u uzvrat“, 217-238).

Prilikom istraživanja autor se koristio dokumentima arhiva u Trstu, Rimu, Gorici, Zagrebu, Londonu i Washingtonu. Navodi da zbog nepoznavanja hrvatskoga i srpskoga jezika nije bio u mogućnosti temeljito istražiti dokumente zagrebačkih i beogradskih arhiva. Jezična blokada nije ga u potpunosti omela jer se, osim literature pisane talijanskim i engleskim, ipak koristio i onom na hrvatskom jeziku. Koristeći se raznovrsnim izvorima, poput arhivskih dokumenata i novinskih članaka, nastojao je ostati objektivn i ostaviti po strani usmenu tradiciju koja je zadržana u kolektivnoj memoriji talijanskih iseljenika, *esula*.

U prvim nam poglavljima autor donosi rekonstrukciju samoga događaja i nastoji shvatiti što se zapravo dogodilo. Zaključuje da događaj nikako nije bio nesretan slučaj, nego teroristički čin za koji je odgovorna jedna od grupa koje su se nakon rata formirale na području Julijske krajine. Navodi da je lokacija eksplozivnih naprava u samom zaljevu bila dobro poznata svima i da, usprkos tomu, mjesto nije bilo u potpunosti osigurano. U vezi s činjenicom da je to bio teroristički čin, autor navodi da se nekoliko sekundi prije eksplozije začuo pucanj. Za vrijeme istrage bilo je dojava o jednoj osobi koja je nekoliko sati prije eksplozije bila viđena u blizini spornoga područja. Autor nam ne nudi odgovor na pitanje tko je odgovoran za taj teroristički čin jer mu državni arhivi nisu ponudili dovoljno dokumenata koji bi mogli odgovoriti na to pitanje, nego ostavlja čitatelja da na osnovi iznesenih činjenica pokuša sam dokučiti odgovor.

Kako bi iznio konačne zaključke i moguće krivce za sam događaj, autor kontekstualizira eksploziju i navodi da se ona zbila u izuzetno teškom razdoblju za Pulu, koja je u to vrijeme još uvijek bila pod savezničkom upravom. Osim lokalnoga, iznosi europski i svjetski kontekst – smatra da je događaj mogao dovesti do novoga rata između Italije i Jugoslavije zbog Istre, koja je prema Mirovnoj konferenciji u Parizu trebala 1947. pripasti Jugoslaviji. Navodi da je taj događaj zapravo imao potencijala postati jednom od hladnoratovskih kriza upravo zbog toga što je spornim teritorijem u to vrijeme

upravljala saveznička vojska, a Jugoslavija je tada još uvijek imala potporu Sovjetskoga Saveza jer je bila dio Kominforma. Prema autoru je to samo jedna od hipoteza jer do takvoga rata nije došlo samo zato što Saveznici nisu htjeli takav rasplet događaja, a ni Jugoslaviji to nije bilo u interesu. Djelo donosi razne analize opskrblijivanja Pule oružjem, iznosi glavne krijumčarske bande i osobe na području Julijske krajine odgovorne za krijumčarenje te s kojim su vlastima bile povezane.

Kolektivna memorija ezula smatra Jugoslaviju glavnim krivcem za eksploziju jer je događaj, po njima, imao za cilj protjerati Talijane iz Pule i Istre. Dato u potpunosti odbacuje ta stajališta navodeći da je odlazak Puljana jedna od posljedica eksplozije, a ne cilj atentatora, te da je on bio uvjetovan prije svega odlukama zemalja pobjednica Drugoga svjetskog rata.

Monografija Gaetana Data *Vergarolla, 18 agosto 1946. Gli enigmi di una strage tra conflitto mondiale e Guerra Fredda* izuzetno je zanimljivo djelo. Autor svojom metodologijom rada i koristeći se raznim izvorima nastoji ostati objektivan. Djelo daje novo viđenje događaja koji i dalje ostaje kontroverzan i obavijen velom tajni. Autor je ozbiljno pristupio pitanju eksplozije na Vargaroli i nastojao je što objektivnije iznijeti činjenice i izvore koji se tom temom bave; iako nam nije ponudio konačan zaključak o počinitelju, ipak ostavlja dovoljno prostora čitatelju da analizom izgradi vlastito mišljenje.

Paola Marinčić

Silvano Sau, *La comunità sacrificata. Il Comitato misto italo-jugoslavo 1955-1973*, Isola: Il Mandracchio, 2015., 292 str.

U izdanju izdavačke kuće Il Mandracchio izolske Zajednice Talijana izišla je 2015. iz tiska knjiga *La comunità sacrificata. Il Comitato misto italo-jugoslavo 1955-1973 (Žrtvovana zajednica. Mješoviti talijansko-jugoslavenski odbor 1955. – 1973.)* Silvana Saa, koja je dostupna i na njezinim mrežnim stranicama (<http://www.ilmandracchio.org>).

Knjiga govori o sjednicama Mješovitoga talijansko-jugoslavenskoga odbora od 1955. do 1973., koji je bio osnovan na temelju čl. 8 Specijalnoga statuta za manjine između Italije i Jugoslavije. Točnije, radilo se o Dodatku 2 Londonskoga memoranduma, kojim je službeno ukinut Slobodni Teritorij